

bk. tür.yer.; Durmuş Ali Çıraklı, *Kānî'nin Manzûm Letâifnâmesi: İnceleme-Metin* (yüksek lisans tezi, 1998), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 8-10; Sabahattin Küçük, "Ebubekir Kānî Efendi'nin Hasbihali", *TK*, sy. 262 (1985), s. 121, 128; *Kāmûsü'l-a'lâm*, V, 3819; "Kānî", *İA*, VI, 158-159; J. R. Walsh, "Kānî", *El²* (İng.), IV, 544; Nuri Akbayer, "Kānî Ebubekir Efendi", *TDEA*, V, 145-146.

İSA KAYAALP

KĀNÎ-i TÛSÎ

(قانی توسی)

Emîr Bahâüddîn Ahmed
b. Mahmûd-i Tûsî
(ö. 672/1273'ten sonra)

İranlı şair.

Nisbesinden Horasan bölgesindeki Tûs şehrinde olduğu anlaşılmaktadır. Manzûm hale getirdiği *Kelîle* ve *Dimne*'de Horasan'da müreffeh bir hayat sürdüğünü, şairlikte kendi ayarında bir kimse bulunmadığını ve hükümdarlar tarafından aranan bir şair olduğunu ifade eden Kānî, Moğol istilâsı sırasında ülkesini terk etmek zorunda kaldı. Hindistan, Aden, San'a, Yemen, Medine, Mekke ve Bağdat'ı dolaştıktan sonra Anadolu'ya geldi. Konya'da Selçuklu Hükümdarı I. Alâeddin Keykubad'ın hizmetine girdi. Selçuklu hükümdarları II. Gıyâseddin Keyhusrev, II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Kılıcarslan dönemlerinde saray şairi olan Kānî'ye "melikü's-şuarâ" ve "emîr" unvanları verildi. Eflâkî, Kānî'nin İranlı mutasavvıf şair Senâî'nin aleyhinde konuştuğu için Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî tarafından uyarıldığını, bu olayın ardından onun müridi olduğunu, Hâkânî-i Şîrvânî ayarında bir şair olarak tanındığından "Hâkânî-i zaman" olarak adlandırıldığını kaydeder (*Menâkıbû'l-ârifin*, I, 221, 322, 595). Mevlânâ öldüğünde (1273) ona mersiye yazdığına göre bu tarihten sonra vefat etmiş olmalıdır.

Eserleri. 1. *Selcûknâme*. Alâeddin Keykubad ve Gıyâseddin Keyhusrev dönemlerini anlatan şehname mahiyetindeki eserden bazı parçaları İbn Bîbî *e'l-Evâmirü'l-Âlâ'iyye fi'l-umûri'l-Âlâ'iyye* adlı eserinde nakletmiştir. 2. *Kelîle* ve *Dimne*. VI. yüzyılda yaşayan Nasrullah-ı Şîrâzî'nin *Kelîle* ve *Dimne* tercümesinin Farsça manzûm hale getirilmiş şeklidir. 658'de (1260) II. İzzeddin Keykâvus adına yazılmış olup 4500 beyit ihtiva eder. Tek nüshası British Museum'da bulunmaktadır (nr. 7766).

BİBLİYOGRAFYA :

Eflâkî, *Menâkıbû'l-ârifin*, I, 221, 322, 595; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 582-584; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1948, s. 395; Browne, *LHP*, III, 111; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXI, 120; Nefîsî, *Târih-i Naẓm u Neşr*, I, 161; Safâ, *Edebiyyât*, III/1, s. 487-509; M. Fuad Köprülü, "Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 393-395; Ahmet Ateş, "VI.-VII. (XII.-XIII.) Asırlarda Anadolu'da Yazılmış Farsça Eserler", *TM*, VII-VIII/2 (1945), s. 111-112; C. Brockelmann, "Kelile ve Dimne", *İA*, VIII, 555.

RIZA KURTULUŞ

KANİJE

1600-1690 yılları arasında
Osmanlı eyalet merkezi olan ve bugün
Nagykanizsa olarak bilinen şehir.

Macaristan'ın batısında Transdanubya bölgesinde tepelik bir alanda bulunmaktadır. Belgelerde ilk defa 1245 yılında anılan Kanizsai şehrinin kalesi XIII. yüzyılın sonu ve XIV. yüzyılın başlarına doğru yapıldı. Burası, adını sahibi ve mâlik olduğu yerden alan Kanizsai ailesinin 1321'de başlayan 200 yıllık hâkimiyeti altında geçirildi ve küçük bir saray haline getirildi. 1409'dan itibaren Kanije (Kanizsa) en istikrarlı dönemini yaşadı ve buraya bağlı topraklar hayli genişledi. Ailenin son erkek ferdinin 1532 yılında ölümü üzerine tek vâris olarak kalan Orsolya'nın mülkiyet hakları kral tarafından tanındı, böylece mâlik olduğu bütün köy ve kasabalar evlendiği Tamás Nádasdy'nin tasarrufuna geçti.

Celâlzâde Mustafa'ya göre 938 (1532) yılında, Kanûnî Sultan Süleyman'ın üçüncü Macaristan seferi sırasında Kanije Kalesi Osmanlılar'ın kontrolü altına alındı, ancak bu fetih kalıcı değildi. 1540 ve 1550'li yıllarda Tamás Nádasdy hisara palanka şeklinde bazı eklentiler yaptırdı. Hemen yakınındaki Sigetvar (Szigetvar) Kalesi'nin Osmanlılar'ın eline geçmesinden sonra (974/1566) burası büyük bir önem kazandı. Bu sebeple Kanije doğru Habsburg kralına devredildi ve o bölgenin en meşhur Macar kumandanı György Thury buraya tayin edildi. 1568 yılından kalma bir krokiye göre Thury'nin tayininin ardından hemen başlayan sağlamlaştırma çalışmalarının neticesi olarak kaleye iki yeni "İtalyan tipi" burç eklendi. Yerli Osmanlı askerlerinin pususuna düşen Thury'nin 1571'deki ölümünden az sonra Kanije'ye karşı bir hücum yapıldıysa da büyük zararlara yol açan bu saldırı

neticesiz kaldı. Kısım yanar kale, birkaç yıl içinde öncekinden daha dayanıklı ve modern biçim aldıysa da 1590'lı yıllara kadar giderek muhafaza gücü bakımından zayıfladı. Bununla birlikte Osmanlı tarihlerinde son derece müstahkem büyük bir kale olarak tarif edilen ve içinde 10.000 askerin bulunduğu belirtilen Kanije (Topçular Kâtibi, s. 229) Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'nın ordusuna kırk günden fazla dayanabildi. Sonunda anlaşma yoluyla 11 Rebûlâhîr 1009'da (20 Ekim 1600) Osmanlılar'a teslim edildi. Kaleden serbestçe çıkan Avusturyalı kumandan Georg Paradeiser ve yanındaki önde gelenlerin bir kısmı kalenin Osmanlılar'a teslimi sebebiyle Avusturyalılar'ca ölüm cezasına çarptırıldı. 1601 yılında 10 Eylül'den 17 Kasım'a kadar Prens Ferdinand ve müttetikleri kaleyi kuşatma altına aldılarsa da büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldılar. Tiryaki Hasan Paşa'nın yanındaki az sayıda kuvvetlerle yaptığı Kanije müdafaası Osmanlı tarihlerinde oldukça geniş bir şekilde yer almış ve büyük yankı uyandırmış, romanlara konu olmuştur. Daha sonra Kont Zrínyi'nin 1664 yılı Transdanubya'daki harekâtı sırasında Kanije bir daha kuşatıldı; ancak başında sadrazamın bulunduğu Osmanlı ordusunun bölgeye hareket ettiği yolunda haberler ulaşınca bu girişimden vazgeçildi. İmparatorluğun öteki bölgelerinden oldukça uzakta bulunan şehre karşı 1099 (1688) yılından beri uygulanan Habsburg ablukası ilk zamanlarda biraz gevşekti, fakat 1690 Ocağından itibaren 60.000 kişilik bir ordu ile çok sıkı bir hale getirildi. Hiçbir yere yardım göremeyen muhafızlar, üç ay daha süren mukavemetten sonra teslim olma konusunda görüşmelere başlamak zorunda kaldılar. Son beylerbeyi Mustafa Paşa Viyana'ya kadar gitti ve "vire" şartnâmesini imzaladı. Serbestçe ayrılabilen müdafiler ve 1000 kadar sivil halk Tuna yoluyla Osmanlı topraklarına ulaştı, böylece doksan yıllık Osmanlı hâkimiyeti sona ermiş oldu.

Osmanlılar tarafından alındığında hemen yeni bir eyalet merkezi haline getirilen Kanije'ye ilk tayin edilen idareci Hasan Paşa'dır. Bu zatın Tiryâkî Hasan Paşa ile aynı kişi olup olmadığı rivayetlerdeki çelişkiler yüzünden tam olarak anlaşılamamaktadır. Yeni kurulan Kanije eyaletine bağlı sancakların sayısı azdı. Bunlardan Peçuy (Pécs) ve Sigetvar livâları doğrudan buraya bağlıyken Pojega (Pozsega) sancağı sadece malî açıdan eyalete tâbi olup askerî bakımdan Bosna eyaletiyle